O93, f. 1ra; V630, f. 12rb; N442, f. 13rb; I83, f. 20va; VD38, f. 18rb; SG670, p. 4a; Bcan4, f. 29v; E97, f. 11vb; P102, BII13, f. 17rb; S105, f. 1r

---

Coll. Ans. ded. 1. IV,42 (**14–97** Quoniam… manducavit); **2. IV,43** (**103–116** Ad… officia); **3. II,176** (**124–145** Clericus… expleri]); **4. V,62** (**157–162** Tales… adducant); **5. V,66** (**178–200** Quapropter… poenitentiam); **6. VII,92** (**229–265** Non… tractatu); **7. IV,44** (**360–364** Ecclesias… gravari); **8. X,12** (**360–364** Ecclesias… gravari)
Ps.-Remedius 1. c. 1 (**27–46** Certe… sacramenta)
Regino 1. I,331 (**27–46** Certe… sacramenta)
Burch. 1. V,11 (**27–46** Certe… sacramenta); **2. III,216** (**47-82** De ... vela)
Sentenzen 1. c. 243 (**48–55** altaris… inquinentur)
Anselm v. Lucca 1. VIII,2 (**103–116** Ad… suggerat); **2. VII,130** (**124–143** Clericus… satanae)
Bonizo 1. V,32 (**103–116** Ad… officia); **2. III,36** (**284–298** Si… facit)
Coll. trip. 1. A 1,12 (**18–22** Tribus… fragmentorum); **2. A 1,13** (**28–32** tanta… consumantur); **3. A 1,14** (**34–41** Qui… funditur); **4. A 1,12B** (**48–50** altaris… dentur); **5. A 1,15** (**88–97** Praecipimus… manducavit); **6. A 1,16** (**103–116** Ad… suggerat); **7. A 1,12A** (**117–119** Si… Scariothis); **8. A 1,17** (**117–121** Si… poenam); **9. A 1,12C** (**124–133** Clericus… arceatur); **10. A 1,18** (**124–137** Clericus… sanare); **11. A 1,19** (**282–298** Qualis… facit)
Ivo, Decr. 1. II,64 (**18–22** Tribus… fragmentorum); **2. II,21** (**28–46** tanta… sacramenta); **3. III,266** (**28–46** tanta… sacramenta); **4. II,66** (**48–50** altaris… dentur); **5. II,86** (**88–116** Praecipimus… suggerat); **6. VI,87** (**103–116** Ad… suggerat); **7. II,65** (**117–119** Si… Scariothis); **8. II,86A** (**117–121** Si… poenam); **9. VI,88** (**117–121** Si… poenam); **10. VI,89** (**124–137** Clericus… sanare)
Ivo, Pan. 1. I,148 (**27–32** Certe… consumantur)
Polycarpus 1. III,16,9 (**27–45** Certe… sunt); **2. III,16,30** (**48–55** altaris… inquinenturo); **3. IV,32,1** (**103–417** Ad… Christi); **4. III,4,7** (**360–364** Ecclesias… gravari); **5. IV,42,4** (**415–417** Si… Christi); **II,24,8** (**282-298** Qualis ... facit)
Slg. in drei Büchern 1. II,8,43 (**28-46** tanta ... sacramenta); **2. II,8,15** (**48-55** altaris ... inquinentur); **3. II,8,81** (**55-87** Nemo ... est); **4. II,8,40** (**117–121** Si… poenam); **5. II,17,2** (**124–143** Clericus… satanae); **6. II,1,29** (**157-162** Tales ... adducant); **7. I,15,5** (**360–364** Ecclesias… gravari)
Gratian 1. D. II de cons., c. 23 (**14–97** Tribus…manducavit); **2. D. I de cons. c. 39** (**48–55** altaris… inquinentur); **3. D. I de cons. c. 40** (**55–87** Nemo… est); **4. D. LXXXI, c. 19** (**103–162** Ad… adducant); **5. C. XVII, q. 4, c. 15** (**117–121** Si… poenam); **6. D. LXXXI, c. 20** (**124–133** Clericus… ecclesiae); **7. D. LXXXI, c. 21** (**133–143** Sed… satanae); **8. D. XXIII, c. 4** (**157-162** Tales ... adducant); **9. C. II, q. 7, c. 9** (**282–295** Qualis… moliuntur, *Rubrik*: Idem [= Item Clemens. C. II, q. 7, c. 8]. *Text*: Qualis condempnatio eis inmineat, qui in patres peccant, diuina scriptura ostendit; *gekürzt und bearbeitet*: Si enim Cham, quia non operuit pudenda patris, maledictus est, multa ampliori condempnatione digni sunt, qui patribus legatione dei fungentibus contumeliam inferunt); **10. C. XVI, q. 7, c. 28** (**360–364** Ecclesias… gravari); **11. D. I de cons. c. 13** (**360–364** Ecclesias… gravari)

ITEM[a] [b] EPISTOLA PRAECEPTORUM[c] SANCTI CLEMENTIS PAPAE MISSA[d] IACOBO FRATRI DOMINI.

Bcan4: XLV
P102; BII13: XLV Quod tribus gradibus commissa sint sacramenta divinorum secretorum[e] et quod presbyteri diaconi atque ministri sacramenta ecclesiastica sollicite absque[f] neglegentia peragant

[H. 45] Clemens Romanae ecclesiae praesul Iacobo <E97, f. 12ra> carissimo[g] Hierosolimorum episcopo.

Quoniam sicut a beato[h] Petro apostolo accepimus omnium apostolorum patre, qui claves regni caelestis accepit[i], aequaliter tenere debemus de sacramentis, quae geruntur in sanctis, te ex ordine nos decet[j] instruere. Tribus[k] enim gradibus commissa sunt sacramenta divinorum[l] secretorum, id est presbyter[m], diaconus et minister[n], cum timore et[o] tremore clericorum[p] reliquias corporis dominici debent[q] custodire fragmentorum[r], <SG670, p. 4b> ne qua[s] putredo[t] in sacrario inveniatur, et[u] si[v] neglegenter

---

4 a INCIPIT *SG670* | b *Überschrift*] *fehlt I83; P102* | c PRAECEPTORUM *fehlt SG670* **5** d MISSA IACOBO FRATRI DOMINI] DE REVERENTIA SACRAMENTORUM VASORUMQUE VEL PALLARUM SACRARUM SEU CETERIS OBSERVATIONIBUS ECCLESIASTICIS *SG670* **9** e saecraetorum *korr. aus* sacratorum *P102* **10** f absque *korr. aus aeque P102* **13** g carissimo] karissimo et *N442;* karissimo *korr. aus* karissim *N442* **14** h beato *korr. aus* beto *VD38* **16** i accepit *korr. aus* accipit *V630* **17** j docet *VD38* **18** k *am Rande* Nota *V630; am Rande drei Punkte N442* **19** l divinorum *korr. aus* divinarum *V630* | m presbyter, diaconus et minister] presbytero diacono et ministro qui *V630; E97;* presbytero diacono et ministro *I83; Bcan4;* presbytero diacono et ministro Hi *SG670* **20** n ministri *N442* | o et tremore *fehlt P102; BII13* **21** p clerici *I83; Bcan4;* clericorum *fehlt SG670* | q debet *VD38; P102* **22** r fragmentorumque *SG670* | s qua *korr. aus* quo *O93* **23** t putredo in *korr. aus* putredo *SG670* | u et si] ne cum *V630; E97;* et si *korr. aus* et *Bcan4* | v si *fehlt I83; SG670*

---

2. Clemens-Brief,12–173 Clemens … clericorum] Sec. epistola Clem. (Op. Leon. M. ed. Baller. 3, 674).

---

2. Clemens-Brief,18 enim] *fehlt* ID_1; DG_1 **19–20** presbyter … minister] presbitero, diacono et ministro qui CT_1; ID_1; DG_1 **20** timore … tremore] tremore et timore DG_1 **21** dominici] Domini CT_1; ID_1; DG_1 **21–22** debent … custodire] custodire debent DG_1 **22–27** ne … Certe] Idem DG_1

<BII13, f. 17va> agendo[w] portioni[x] corporis et[y] sanguinis domini[z] [a] nostri Iesu Christi[b] presbyter[c] minora non curet[d] admonere officia, gravi anathemate percussus[e] digna[f] humiliationis plaga feriatur[g] [h]. Certe[i] [j] tanta <N442, f. 13va> in altario[k] holocausta[l] offerantur, quanta populo sufficere <VD38, f. 18va> debeant. Quod si remanserint, in crastina[m] non reserventur[n], sed cum[o] timore et tremore clericorum et[p] diligentia consumantur.

VD38: De acceptione corporis domini

Qui autem residua corporis domini, quae in sacrario relicta sunt, consumunt, non statim ad communes <Bcan4, f. 30r> accipiendos <I83, f. 20vb>

I83: De dominico corpore veniens ad digestum
BII13: de domini corpore quid agendum sit

cibos[q] conveniant, ne[r] putent sanctae portioni

---

24 w agitur *V630; E97;* agatur nec *I83; SG670; Bcan4* | x portioni] de portione *VD38;* portionem *P102;* portione *BII13* | y et sanguinis *fehlt V630; VD38; E97; P102; BII13* **25** z domini] domini gravis inferatur iniuria Communio enim corporis domini *korr. aus* domini *V630;* domini gravis inferatur iniuria comminutio (Communitio, *am Rande* vel communicatio *SG670*) enim corporis domini *I83; SG670; E97* | a domini nostri iesu christi *korr. aus* domini *Bcan4* | b Christi] Christi si neglegenter erogetur et *V630; E97;* Christi si neglegenter agatur et (et] qui *korr. aus* et *SG670*) *I83; SG670;* Christi] christi gravis inferatur iniuria comminutio enim domini nostri iesu christi si neglegenter agatur et *Bcan4* | c presbyter minora *fehlt SG670* **26** d curat *N442; I83; VD38; SG670; Bcan4; P102; BII13* **27** e percussus *fehlt V630;* perculsus pro iudicio *I83; SG670; Bcan4* | f digna humiliationis plaga] plaga humiliationis digna *E97* | g *am Rande* percutiatur *VD38* | h feriatur *korr. aus* feriantur *SG670* | i *am Rande* z *V630* **28** j Certe] Certe et *korr. aus Certe SG670* | k altario *korr. aus* altaria *O93;* altari *SG670; BII13* | l holocausto *Bcan4* **30** m crastinum *SG670;* crastino *korr. aus* crastina *E97* **31** n reserverentur *VD38* | o cum *fehlt P102* **32** p et *fehlt SG670* **39** q *am Rande* Nota *I83* | r nec *SG670; E97*

---

28 tanta] Tanto $3L_1$ | altario] altari RC_1; RP_1; DB_1; ID_2; IP_1; PG_1; altario certe $3L_1$ **29** offerantur] offerentur DB_1 **30** remanserint] remanserit DB_1; IP_1; $3L_1$ | crastina] crastinum RC_1; RP_1; DB_1; ID_2; IP_1; PG_1; DG_1 **31** reserventur] reservetur ID_2; IP_1 | cum] et $3L_1$ **31–32** clericorum…et] clericorumque CT_2 **32** et] *fehlt* RC_1; RP_1; DB_1; ID_2; IP_1; PG_1 consumantur] consumatur ID_2 **35** consumunt] sumunt ID_2 **35–36** communes…accipiendos] accipiendos communes DG_1 **36** accipiendos] sumendos RP_1; DB_1; ID_2; PG_1 **36–39** accipiendos…cibos] cibos accipiendos CT_3; $3L_1$; cibos sumendos ID_2 **39** ne] nec PG_1

commisceri[s] cibum, qui per aqualiculos[t] [u] degestus[v] in secessum funditur. Si igitur mane dominica portio[w] editur, usque ad sextam ieiunent ministri, <S670, p. 5a> qui eam[x] consumpserint[y], et si tertia vel quarta hora acceperint, ieiunent usque ad vesperum[z]. Sic secreta sanctificatione aeterna custodienda sunt sacramenta.

De[a] vasis sane[b] [c] sacris <V630, f. 12va> ita gerendum est: altaris palla, cathedra, candelabrum et velum, si fuerint vetustate consumpta, incendio[d] dentur, quoniam non licet ea, quae in sanctuario fuerint[e], male tractari[f], sed incendio universa tradantur[g]. Cineres quoque eorum in baptisterio[h] inferantur, ubi nullus transitum[i] habeat, aut in pariete aut in fossis pavimentorum iactentur, ne introeuntium <O93, f. 1rb> pedibus inquinentur. Nemo[j] per ignorantiam clericus palla mortuum credat

---

40 s commisceri *korr. aus* commiscere *V630;* commiscere *I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13* | t *am Rande* ventriculos *V630* | u aqualicos *P102* | v digestus *korr. aus* degestus *V630;* digestus *I83; SG670; Bcan4; E97; P102* **41** w portio editur] porrigitur *SG670* **43** x eum *I83* | y consumpserunt *VD38; P102; BII13;* consumpserant *korr. aus* consumpserint *SG670* **44** z vesperum Sic *korr. aus* vesperum *O93* **47** a *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* | b sive *VD38; BII13; sive korr. aus sanę Bcan4; sive, interlinear suo P102* | c sane sacris] sacris sane *E97* **49** d incendio *korr. aus* incendia *E97* **51** e fuerunt *SG670* | f tractari *korr. aus* tractati *V630* **52** g tradantur *korr. aus* trandantur *VD38* | h baptisterium *VD38; P102; BII13* **53** i transitum habeat] transitus habeatur *I83; SG670; Bcan4; BII13* **55** j *am Rande* z *V630*

---

40 commisceri] commiscere RC_1; RP_1; DB_1; CT_3; PG_1; $3L_1$; miscere DG_1 | aqualiculos] cuniculos RP_1 | degestus] digestum $3L_1$ **41** funditur] emittitur RP_1; DB_1; ID_2; PG_1; diffunditur DG_1 | igitur] ergo ID_2; PG_1; DG_1 **41–42** dominica…editur] die dominica porrigitur PG_1 **41** portio] *fehlt* RC_1 **41–42** portio…editur] porrigitur RC_1; RP_1; DB_1 **43** consumpserint] sumpserunt ID_2; consumpserunt $3L_1$; DG_1 **44** vesperum] vesperam RP_1; DB_1; ID_2; PG_1 | Sic] Si $3L_1$ **45** custodienda] custodiendo $3L_1$ | sunt] *fehlt* $3L_1$ **46** sacramenta] *fehlt* RP_1; PG_1 **47–87** De…est] *fehlt* DG_1 **47–48** ita…est] quid gerendum quidve inde faciendum sit ID_3 **50** sanctuario] sacrario RC_2; DB_2; DG_2 **51** fuerint] fuerunt RC_2; DB_2 **52** baptisterio] baptisterium DB_2; ID_3 **53** transitum…habeat] transitus habeatur RC_2; DB_2; ID_3 | aut] *fehlt* DB_2 **54** iactentur] iactetur PG_2; $3L_2$ | ne] ne ab ID_3 **55** inquinentur] coinquinentur PG_2; $3L_2$; DG_2 **55–71** Nemo…ecclesiae] *fehlt* RC_2; DB_2; ID_3 **56–57** clericus…VD38] clericus mortuum credat advolvendum, aut eius scapulas operire velit palla DG_3 **56** palla] pallam $3L_3$

obvolvendum[k], aut diaconus scapulas operire <VD38, f. 18vb> velit, quae fuit in altare[l] [m] <BII13, f. 17vb> aut certe, quae data est in mensam[n] domini. Qui haec fecerit <E97, f. 12rb> vel leviter quasi nihil <S670, p. 5b> et neglegenter habuerit ministeria[o], diaconus triennio sexque[p] mensibus

BII13: de penitentia penitenda presbyteri vel diaconi qui [*folgen ca. drei Wörtern nicht lesbar*]

a dominico[q] erit altari gravi percussus anathemate[r] [s]. <I83, f. 21ra> Quod si clericum[t] presbyter non admonuerit[u], decem annis et quinque mensibus excommunicatus sit, propter quod de dominicis sacramentis subiectiora[v] sibi non admonuerit[w] ministeria, et postea cum grandi humilitate matri reconcilietur ecclesiae. Pallas[x] [y] vero et vela, quae in sanctuarii[z] sordidata fuerint[a] ministerio, diaconi cum humilibus ministris intra sacrarium[b] lavet[c] [d] non

---

57 k obvelvendum *P102* **58** l *interlinear* vel ri *E97* | m altari *VD38; P102; BII13* **59** n mensa *P102;* mensam *korr. aus* mesam *BII13* **61** o ministeria] divina mysteria *V630; E97;* ministerium *VD38; P102; BII13 ;* ministerio *I83; Bcan4;* mysterii *SG670* **62** p sexque] et sex *SG670* **65** q dominico] dominico alienus *V630; E97* | r *am Rande* Gl. perditione *V630* | s anathemate] anathemate removendus *SG670* **66** t clericos *I83; SG670; Bcan4* **67** u commonuerit *V630; E97;* amoverit *P102* **69** v subiecta *V630; E97 ;* subiecta, *am Rande* vel subiectiores *SG670* | w commonuerit *V630; E97;* amonuerit *VD38;* amoverit *P102* **71** x *am Rande* Gl. vestis superior *V630; am Rande* z *V630* | y Palla *E97* **72** z sanctuario *V630; VD38; Bcan4; E97; P102;* sacrarium] sacrarium et *P102* | a fuerint *korr. aus* fuerant *O93* **73** b sacrarium lavet non eiecientes foras a secretario] sacrarium lavent non eiecientes foras a sacrario et *korr. aus sacrarium et VD38; sacrarium et P102* | c lavent *I83; VD38; SG670; Bcan4;* lavet] lavent et *BII13;* laventur *E97* | d lavet non eicientes foras a secretario *fehlt O93; N442 ;* lavet non eicientes foras a secretario] et *P102*

---

57 obvolvendum] advolvendum DG$_3$ | diaconus] eius DG$_3$ | operire] cooperire 3L$_3$ **58** velit] velit palla DG$_3$ | altare] altari 3L$_3$ **59** quae] que diacono DG$_3$ | mensam] mensa 3L$_3$; DG$_3$ **61** ministeria] ministerium 3L$_3$; *fehlt* DG$_3$ **65** erit] erit remotus DG$_3$ **66** Quod…si] Eo quod DG$_3$ **66–67** presbyter…admonuerit] non ammonuerit presbiter DG$_3$ **67–70** decem…ministeria] *fehlt* DG$_3$ **69** subiectiora] subiecta DG$_3$ **70** cum] *fehlt* 3L$_3$ **71** vela] velum ID$_3$ **72** sanctuarii] sanctuario 3L$_3$ sanctuarii…ministerio] sanctuario sordidata fuerint ID$_3$; DG$_3$ | ministerio] ac ministeria DG$_3$ **73** sacrarium] sanctuarium ID$_3$; DG$_3$ | lavet] lavent RC$_2$; DB$_2$; ID$_3$ **73–74** lavet…secretario] et 3L$_3$; DG$_3$

eicientes foras a secretario[e] velamina[f] dominicae mensae, ne forte pulvis dominici corporis male[g] decidat[h], sindone foris abluant[i], et erit haec[j] operanti peccatum, idcirco intra[k] sacrarium[l] ministris praecipimus[m] cum diligentia custodire. Sane[n] pelvis[o] nova comparetur, et praeter[p] hoc[q] nihil <SG670, p. 6a> aliud tangat. Sed non ipsa pelvis velis apponatur lavandis[r], quae ad dominici altaris cultum pertinent[s], pallae[t] [u] in alia pelve[v] laventur et in alia vela ianuarum[w]. Etiam cura sit ostiariis <VD38, f. 19ra> ex admonitione[x] maiorum[y], ne quis neglegens aut[z] ignarus ad velum ianuae domus domini manus incognite[a] tergat, sed statim coercitus[b] [c] discat[d] omnis homo, quia velum atrii[e] domus domini[f] est. Praecipimus[g] etiam, ne[h] cum[i] extero ecclesiae[j] sive laico <I83, f. 21rb> <BII13, f. 18ra> de fragmentis

---

74 e sacrario *I83; VD38; SG670; Bcan4; BII13* | f velamine *Bcan4* **75** g male decidat *korr. aus* maledicebat *P102* **76** h decidat] decidat a *V630;* decidat *korr. aus decedat VD38; decidat korr. aus decebat P102* | i abluto *V630;* delata *I83; SG670; Bcan4; BII13;* delata *korr. aus* abluant *VD38;* abluta *E97* | j haec *N442; I83; SG670; Bcan4; haec] hec non P102* **77** k intra sacrarium] in sacrario *I83; SG670; Bcan4* | l sacrarium *korr. aus* sacrium *V630* **78** m praecipimus] praecipimus haec sancta *V630; E97* | n Sin *VD38; P102* | o *am Rande* Pelvis vas ad pedes lavandos *V630* **79** p praeter] prȩparetur ad *SG670* | q haec *V630; E97* **81** r lavandis] lavandis nisi *P102; BII13* | s pertinet *SG670* **82** t pallea *O93; I83;* Palla *VD38;* Pallia *Bcan4* u pallae in alia pelve laventur et in alia vela ianuarum. Etiam] Pallȩ altaris solȩ in ea laventur De velis autem ianuarum *V630; E97* | v pelve *korr. aus pelle Bcan4* **83** w ianuarum *korr. aus inuarum Bcan4* **84** x amonitione *I83* | y maior *O93;* maioris *VD38; P102; BII13* | z aut *korr. aus* au *V630* **86** a incondite *V630;* incognitate *VD38* | b *am Rande* prohibitur *VD38* | c coertius *Bcan4* | d discat *korr. aus* dicat *Bcan4* **87** e atrii *fehlt V630* | f domini] domini sanctum *V630; I83; SG670; Bcan4; E97* **88** g *am Rande* z *V630* | h me *I83* | i unquam *E97* | j ecclesiae *fehlt BII13*

---

74 secretario] sacrario RC_2; DB_2; sanctuario DG_3 **75–76** ne…sindone] ne forte puluis dominici corporis male decidat. Sindonem uero non DG_3 **76** sindone] sindonem $3L_3$; Sindonem vero non DG_3 | abluant] delata RC_2; DB_2; ID_3 | haec] hoc non $3L_3$; DG_3 **77** intra…sacrarium] in sacrario RC_2; DB_2; ID_3 | sacrarium] sacrario RC_2; DB_2 **78** Sane] Sim $3L_3$; Sin DG_3 **78–81** Sane…pertinent] *fehlt* RC_2; DB_2; ID_3 **80** non] nec DG_3 **80–81** velis…lavandis] apponatur lauandis uelis, nisi DG_3 **81** lavandis] lavandis nisi $3L_3$ | dominici] domini eis $3L_3$ **82** pallae] Palle vero DG_3 et] *fehlt* DB_2; ID_3 **83** Etiam…sit] Cura sit etiam DG_3 **84** maiorum] maioris $3L_3$; DG_3 **88** ne] ne unquam ID_5 | cum] unquam CT_5; ID_5; DG_1 extero] extero clerico DG_1

oblationum domini[k] ponatur ad mensam. Unde scis[l] tu, qui passim sacrarii <N442, f. 13vb> panes indignis impendis[m], unde nosti, si a mulieribus mundi sunt? Hinc et David ab[n] Abimelech sacerdote interrogatus[o], cum panes sibi ad comedendum[p] posceret, si mundus esset a muliere, cum se mundum ante triduum profiteretur, panes propositionis[q] manducavit. <SG670, p. 6b>

Bcan4: XLVI
P102; BII13: XLVI Qui sint eligendi ad (ad *korr. aus* a *P102*) dominica ministeria et quibus non sit accedendum ad tabernaculum feminae nec ei fabulandum Item de mundicia calicis

[H. 46] Ad[r] [s] [t] dominica autem[u] mysteria[v] tales eligantur[w], qui ante ordinationem coniuges[x] <V630, f. 12vb> <Bcan4, f. 30v> suas noverint[y].

S105: Qui post ordinatus intrat uxoris cubile

Quod si post ordinationem ministro contigerit[z]

---

90 k domini *fehlt SG670* | l sis *korr. aus* scis *I83;* scis *korr. aus* sis *VD38;* sis *Bcan4* **92** m *am Rande* tribuis *VD38* **93** n a *O93;* ad *I83; VD38* **94** o interrogatur *VD38; P102; BII13* | p conmedendum *Bcan4;* dendum **96** q propositionis *korr. aus* propositiones *V630; E97* **103** r *am Rande* z *V630; am Rande* Nota *N442; am Rande drei Punkte N442* | s Ad] Ministri altaris presbiteri sive diaconi ad *I83; SG670; Bcan4;* | t Ad *korr. aus* A *E97* | u autem *fehlt N442; I83; VD38; SG670; Bcan4; P102; BII13; S105* | v mysteria *fehlt I83; SG670; Bcan4;;* ministeria *VD38; E97; P102; BII13* **104** w eligantur] eligantur officia *I83; SG670; Bcan4;* | x coniugen *Bcan4* **105** y reliquerunt *I83; SG670; Bcan4;;* reliquerunt *korr. aus* noverint *P102* **107** z contingerit *Bcan4; BII13*

---

90 ponatur…mensam] ad mensam donatur DG_1; ad mensam ponatur CT_5; ID_5 **91** sacrarii] sanctuarii DG_1 **92–93** a…sunt] mundi sunt a mulieribus DG_1 **94** panes] panem DG_1 **95** si…muliere] *fehlt* DG_1 **103** Ad…mysteria] Ministri altaris presbiteri siue diaconi ad offitia dominica DG_4 **103–104** Ad…eligantur] Ministri altaris, presbiteri sive diaconi, ad dominica tales eligantur officia BS_1; PG_3 **103** autem] *fehlt* AL_1 | mysteria] ministeria CT_6; ID_5; ID_6 **103–104** mysteria…eligantur] tales eligantur ministeria AL_1 **104** eligantur] eligantur officia PG_3 **104–105** ante…noverint] continenciam seruent DG_4 **104** ordinationem] ordinationem] ordinationem suam CT_6 **104–105** coniuges…noverint] proprias coniuges reliquerint BS_1 **105** noverint] caste rexerunt vel absque coniugibus abstinentes vixerunt AL_1; reliquerunt vel absque coniugibus continentes vixerunt PG_3 **107** Quod…si] Si vero DG_4 | post…ministro] *fehlt* BS_1 | ordinationem] ordinationem suam DG_4

proprium[a] invadere cubile[b] uxoris, sacrarii non intret[c] limina, nec sacrificii[d] portitor[e] fiat, nec altare contingat, nec ab offerentibus[f] holocausti oblationem suscipiat, nec ad domini[g] corporis portionem accedat[h], <E97, f. 12va>

S105: Qui sindones vendit altaris

aquam[i] se[j] sacerdotum[k] porrigat manibus[l], ostia forinsecus claudat, minora gerat[m] officia, <VD38, f. 19rb> urceum[n] sane[o] ad altare[p] suggerat[q] [r].

Si[s] forte quispiam presbyter sive diaconus sacrarii sindonem[t] [u] [v] vel[w] velum subtracta[x] vendiderit, Iudae[y] similis aestimabitur Scariothis[z]. Qui propter cupiditatem fecerit hoc opus, noverit se <SG670, p.

---

108 a propriae *I83; SG670; Bcan4;* | b cubili *I83* | c intret *korr. aus* intet *P102* **109** d sacrarii *SG670;* | e portitor *korr. aus* portior *O93;* **110** f offerendibus *I83; Bcan4* **111** g dominici *V630; I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* | h accedat] accedat nec *V630;* accedat sed *E97* **114** i aqua, *am Rande* al. sed aquam tantum *O93;* aquam] aquam tantum *E97* | j se *fehlt V630; I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* | k sacerdotibus *V630; E97* | l manibus] ad manus sed *V630;* ad manus *E97* **115** m *am Rande* agat *VD38* **116** n *am Rande* urceum sane ad salutarem calicem non suggerat *P102* | o sane] sane calicem *V630* | p altare] salutare non *V630;* salutarem calicem non *I83;* altare vel calicem non *SG670; S105;* altare calicem non *korr. aus* salutarem calicem non *Bcan4* | q *am Rande* subministrat *VD38* | r sufferat *V630* **117** s *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* **118** t *am Rande* Gl. velam in lineum feminarum *V630* | u sindones *I83; SG670; Bcan4;* | v sindonem vel] sindones vel *korr. aus* sindones *Bcan4* | w vel velum] velut *I83* | x subtracta *korr. aus* subtrata *N442;* subtracte *I83;* subtractam *VD38;* subtractum *korr. aus* subtracta *Bcan4;* subtractum *P102; BII13* | y *am Rande* si quis ex ministris fur extiterit *BII13* **119** z scariothi *I83; Bcan4; BII13*

---

108 proprium] proprie BS$_1$; PG$_3$ | proprium…uxoris] propriae uxoris invadere cubile AL$_1$; DG$_4$ **109** nec^1] nec sacrae rei vel AL$_1$ | sacrificii] sacrarii DG$_4$ | nec^2] nec ad BS$_1$ **110–111** contingat…portionem] *fehlt* BS$_1$ **111** domini] dominici CT$_6$; ID$_5$; ID$_6$; PG$_3$; DG$_4$ | portionem] portationem ID$_6$ | accedat] accedat sed CT$_6$; ID$_5$; ID$_6$ **114–125** aquam…accedat] *fehlt* DG$_4$ **114** se] tantum CT$_5$; ID$_5$; ID$_6$; *fehlt* BS$_1$; AL$_1$; PG$_3$ porrigat…manibus] manibus porrigat BS$_1$; CT$_5$; ID$_5$; ID$_6$ **114–115** ostia…claudat] *fehlt* AL$_1$ **115** gerat] gestet ID$_6$ **116** sane] sane vel calicem DG$_4$ | altare] altare vel calicem non AL$_1$; PG$_3$; altare non DG$_4$ **117–121** Si…poenam] *fehlt* PG$_3$ **118** subtracta] subtractum 3L$_4$; DG$_5$ **119** similis…Scariothis] Scariotis similis estimabitur DG$_5$ | Scariothis] *fehlt* 3L$_4$

7a> supradicti[a] Iudae suscepturum poenam[b].

N442; VD38: Non licere solis clericis cum mulieribus loqui
S105: A colloquio feminarum abstinendum

Clericus[c] vero[d] solus ad <I83, f. 21va> feminae tabernaculum non accedat nec properet neque sine maioris natu <BII13, f. 18rb> principis[e] iussione. Nec presbyter solus cum sola femina fabulas misceat[f], nec

BII13: *unleserliche Rubrik*

archidiaconus aut[g] diaconus sub praetextu humilitatis[h] officii frequentet[i] domicilia matronarum aut forte per clericos aut domesticos[j] eius[k] matronae mandent[l] secretim[m] aliquid[n]. Si[o] cognitum[p] fuerit, et ille deponatur et illa a liminibus arceatur ecclesiae. Sed[q] si forte aliqua intercessio fuerit, episcopo suggeratur.

---

121 a supradicto *O93* | b poenam] poenam Clericus vero solus ad feminę tabernaculum non properet nec accedat sine maioris principis iussione aut presbyter solus cum sola adiungatur sed duobus adductis testibus visitet infirmam *E97* **124** c *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* | d vere *I83* **126** e principis *korr. aus* principiis *N442;* principis *korr. aus* principes *P102;* **127** f misceatur *N442* **129** g aut diaconus *fehlt VD38; P102* | h humilitatis] humilitatis vel *E97* **130** i frequenter *I83; Bcan4; BII13;* frequentent *SG670;* **131** j domesticos eius *korr. aus* domesticos *Bcan4* | k eius *fehlt I83; SG670;* | l mandet *P102; BII13* **132** m secretum *Bcan4;;* secreti *VD38; P102* | n aliquid Si cognitum fuerit, et ille deponatur et illa a liminibus arceatur ecclesiae *korr. aus aliquid O93* | o *am Rande* Nota *V630* | p ignitum *I83;* agnitum *SG670; Bcan4;* **133** q Sed si *korr. aus* Sed

---

127–139 nec…tribus] sec. c. 5. conc. Afric. (cf. Ben. III. 28).

---

121 suscepturum…poenam] penam suscepturum DG_5 **124** vero] *fehlt* AL_2; CT_9; $3L_5$; DG_6 **124–125** feminae…tabernaculum] tabernaculum femine CT_9 **125** nec…properet] *fehlt* CT_9 | properet] propinet DG_4 neque] *fehlt* CT_{10} **126** principis] et senioris AL_2; *fehlt* CT_{10}; ID_{10}; sacerdotis $3L_5$; DG_6 | principis…iussione] auctoritate DG_4 **127** presbyter…solus] solus presbiter DG_6 | solus] solus cum sola adiungatur, sed duobus adductis testibus visitet infirmam nec solus ID_9 **129** aut] nec CT_{10}; ID_{10}; vel $3L_5$ | aut…diaconus] *fehlt* DG_6 **129–130** aut…officii] *fehlt* CT_9 **129** humilitatis] humilitatis aut AL_2; $3L_5$; DG_6; humilitatis vel CT_{10}; ID_{10} **130** frequentet] frequenter intret AL_2; DG_6; frequenter intrent $3L_5$ | frequentet…matronarum] frequenter ... matronarum ingrediatur PG_3 | forte] *fehlt* CT_9 **131** eius] *fehlt* AL_2; $3L_5$; PG_3; | eius…matronae] *fehlt* CT_9 | mandent] mandent sibi CT_9; mandet PG_3; DG_6 **132** secretim] secreti AL_2; $3L_5$; ID_{10}; secretum CT_{10}; PG_3 secretim…aliquid] aliquid secrete DG_6 | aliquid] aliquod CT_9; PG_3 | Si…fuerit] Quod si fecerint CT_9 | cognitum] agnitum AL_2; PG_3; $3L_5$; DG_6 **133** arceatur…ecclesiae] ecclesie arceatur CT_9; DG_6 **133–137** Sed…sanare] *fehlt* PG_3

Et si talis[r] est[s], ad quam debeat ire, pro interventu ipse pergat. Sin[t] autem, de latere suo[u] dirigat, cum duobus aut tribus, qui hoc debeat[v] sanare[w]. Sane[x] ad visitandam mulierem infirmam nullus clericus ingrediatur, nisi[y] cum duobus aut tribus. Nemo[z] tamen cum extranea <SG670, p. 7b> habitet femina, <VD38, f. 19va> nisi soror aut[a] proxima fuerit, et hoc cum magna sollicitudine fiat. Non[b] ignoramus malicias[c] satanae. <S105, f. 1v> Universa haec cum mansuetudine ecclesiastica complenda sunt ministeria[d]. Negotium enim dei non decet neglegenter expleri.

Iterum[e] atque[f] iterum de fragmentis dominici[g] <I83, f. 21vb> corporis demandamus.

V630: Ut sit calix domini mundus ne minister incurrat peccatum

Calicem[h] vero ad perferendum sanguinem domini praeparatum cum tota ministerii mundicia minister praeparet, ne non bene lotus[i] calix[j] diacono[k] peccatum[l] fiat[m] offerenti, ita cum omni honestate[n] cuncta[o], quae supra exposuimus, oportet impleri[p].

Bcan4: XLVII
P102; BII13: XLVII Quales clerici ad ministerium eligantur
S105: De electione clericorum

[H. 47] Tales ad ministerium eligantur clerici, qui digne

---

135 r talis est *korr. aus* talis *SG670* | s est *fehlt* **136** t Si *VD38; P102; BII13* | u suo *korr. aus* suae *V630* **137** v debeant *V630; VD38; E97; P102; BII13* | w scire *VD38; P102; BII13* | x *am Rande* z *V630* **139** y nisi *korr. aus* si *N442* | z *am Rande* z *V630* **141** a aut *korr. aus* au *VD38;* et *SG670* **142** b Non] non enim *korr. aus non VD38* | c malicias *korr. aus* malicia *I83* **144** d misteria *Bcan4* **146** e *am Rande* z *V630* | f at *I83* | g domini *V630;* dominici *korr. aus dominicis I83* **149** h Calicem vero *korr. aus* Calicem **151** i lotus] lotus dei *I83; SG670; Bcan4; BII13;* | j calix diacono *korr. aus* calix *Bcan4* | k diacono *fehlt I83; SG670;* | l peccatum *korr. aus peccato P102* **152** m faciat *I83; SG670; Bcan4;* | n honestitate *VD38* | o cunta *VD38* **153** p implere *SG670;*

---

135 debeat… ire] ire debeat AL_2; $3L_5$ | ire] *fehlt* CT_{10} | pro] pio DG_7 **135–136** pro… ipse] ipse per interventum AL_2; ipse pro interventu $3L_5$ **137** debeat] debeant AL_2; ID_{10}; $3L_5$ | sanare] scire AL_2; sanari ID_{10} **139** tribus] tribus testibus AL_2; PG_3; $3L_5$; DG_7 **141** soror… proxima] proxima ... soror DG_7 **142** Non] non enim AL_2; PG_3; DG_7 | ignoramus] ignoro AL_2 **144** ministeria] misteria PG_3 **146–153** Iterum… impleri] *fehlt* PG_3

possint dominica sacramenta tractare. <E97, f. 12vb> Melius[q] est enim <BII13, f. 18va> domini sacerdoti paucos habere ministros, qui possint[r] digne opus dei exercere, quam multos inutiles, qui onus grave ordinatori <SG670, p. 8a> adducant[s].

BII13: Quod altaris ministri pauci esse debeant

A[t] principio epistolae[u] usque[v] hunc[w] locum de sacramentis delegavit bene intuendi[x], ubi <N442, f. 14ra> <V630, f. 13ra> non murium <O93, f. 1va> stercora inter fragmenta dominicae portionis[y] appareant, neque putrida per neglegentiam[z] remaneant <VD38, f. 19vb> clericorum, et convenientes, qui accipere sibi medicinam desiderant, putrida, cum viderint, magis cum ridiculo[a] et[b] fastidio videantur accipere et[c] in peccatum magis decidant per neglegentiam clericorum.

Bcan4: XLVIII

P102; BII13: XLVIII Ut nemo clericorum quae de sacramentis delegata sunt neglegere audeat et sacramenta divina nequaquam neglegenter contrectet

[H. 48] Quapropter[d] nemo clericorum ultra haec dissimulet[e] aut neglegere[f] [g] <Bcan4, f. 31r> ullatenus audeat, sed libenter, quae iussa sunt, expleat, et sacramenta divina <I83, f. 22ra> nequaquam neglegenter contrectet[h] [i].

Ideoque tam iuvenes quam senes de his et de omni

---

159 q *am Rande* CLERICIS Nota *Bcan4* **160** r possint *korr. aus* possit *N442;* possunt *SG670;* **162** s adducunt *P102* **164** t *am Rande* GL. *V630* | u eclesia *korr. aus* eclesiae *SG670;* ęcclesię *E97;;* epistolae] epistulae eius *BII13* | v usque] usque ad *N442;* usque in *I83; SG670; Bcan4;* | w huc *VD38; P102* **165** x tuendis *I83; SG670; Bcan4;;* intuenti *VD38; P102; BII13;* intuendis *E97* **167** y partionis *I83* **168** z neglentiam *VD38* **171** a riduculo *VD38* | b et fastidio *fehlt P102; BII13* **172** c et *fehlt P102; BII13* **178** d Quapropter nemo] Qua nemo propter *Bcan4* **179** e *am Rande* neglegat contemnat *VD38* | f neglegenter *Bcan4* | g neglegere ullatenus audeat] ullatenus audeat neglegere *E97* **182** h *interlinear* peragat *VD38* | i contractent *SG670;* contractet *Bcan4;* contrectent

---

183–251 Ideoque… agendum] Clem. recogn. X. 43-46.

---

162 adducant] adducunt $3L_6$ **164–410** A… audivi] *fehlt* PG_3

conversatione sua ac[j] conversione[k] et poenitentia valde esse <SG670, p. 8b> sollicitos[l] satisque agere, ut[m] haec condigne agant[n], et de reliquo[o] ornent tam clerici quam saeculares animas suas ornamentis dignissimis, dogmatibus scilicet[p] veritatis, decore pudicitiae, splendore[q] iustitiae, candore pietatis, aliisque omnibus, quibus comptam[r] decet[s] esse rationabilem mentem. Tum[t] praeterea <BII13, f. 18vb> declinare a consortiis inhonestis et infidelibus et societates habere fidelium atque illos[u] <S105, f. 2r> frequentare conventus, in quibus de pudicitia, de iustitia, de pietate tractatur. <VD38, f. 20ra> Orare semper deum[v] ex toto corde et ab ipso petere[w], quae decet, ipsi gratias agere[x], veram poenitudinem gerere[y] praeteritorum gestorum, aliquantulum etiam, si possibile est, per misericordias pauperum iuvare poenitentiam. Per haec enim facilior venia <SG670, p. 9a> dabitur et indulgenti citius indulgebitur. Quod[z] si provectioris aetatis sit is[a], qui ad poenitentiam <I83, f. 22rb> venit, eo[b] [c] magis gratias agere[d] debet deo, quod, postquam fractus[e] est omnis impetus concupiscentiae[f] carnalis, scientia[g] veritatis accepta

BII13: ut hi qui ad senectutem perveniunt inmensure referant gratias deo

nulla ei imminet[h] pugna certaminis, per[i] quam insurgentes[j] adversus animam reprimat[k] corporis

---

184 j a *P102* | k conversione *korr. aus* conversatione **185** l sollicitos] sollicitos oportet *V630; E97;* sollicitos decet *korr. aus* sollicitos *SG670* | m et *I83; Bcan4* **186** n agant *korr. aus* ageant *O93* | o relico *Bcan4* **188** p scilicet *korr. aus* si licet *I83* **189** q splendore] splendore eius *VD38* **190** r *am Rande* ornatam *VD38* | s decet esse] esse decet *E97* **191** t *am Rande drei Punkte N442; interlinear* deinde *VD38* **193** u illos *korr. aus* illis *VD38* **196** v dominum *SG670;* | w petere *korr. aus* petre *VD38* **197** x agere veram poenitudinem gerere *korr. aus* agere *N442* | y *interlinear* agere *VD38* **201** z *am Rande* z *V630* **202** a is *fehlt O93;* is *korr. aus* us *P102* **203** b *interlinear* tantum *VD38* | c eo *korr. aus* eos *Bcan4* | d agaere *korr. aus* agare *P102* **204** e fractus *korr. aus factus SG670* **205** f conpiscentiae | g scientiae *O93; N442* **208** h *interlinear* instat *VD38* | i p *VD38* **209** j insurgentes *korr. aus* surgentes *O93* | k reprimat *korr. aus* reprimet *N442*

voluptates. Superest ergo ei[l] in agnitione veritatis[m] et misericordiae operibus exerceri[n], ut afferat fructus dignos poenitentiae nec putet, <E97, f. 13ra> quia in temporis[o] longitudine documentum conversionis[p] ostenditur et non in devotionis ac propositi firmitate[q]. Deo enim manifestae sunt mentes, qui non temporum rationem colligit, sed animorum. Ipse enim probat, si, quae[r] agnita[s] [t] veritatis[u] praedicatione non distulit <SG670, p. 9b> neque tempus neglegendo consumpsit, sed statim[v] et, si dici <BII13, f. 19ra> potest, eodem momento[w] <VD38, f. 20rb> praeterita perhorrescens futurorum desiderium[x] cepit[y] et in amorem regni caelestis exarsit. <V630, f. 13b> Propter[z] quod nemo vestrum ultra dissimulet[a] nec[b] retro respiciat, sed ad evangelium regni dei libenter accedat.

Bcan4: XLVIIII

P102; BII13: XLVIIII Ut non pauper causa paupertatis non dives pro sollicitudine saeculari[c] non senes qui in multi[d] temporis consuetudine male praeventi sunt differant converti

[H. 49] Non dicat pauper, quia[e], cum[f] dives factus fuero, tunc convertar. Non requirit <I83, f. 22va> a te deus pecuniam, sed animum[g] misericordem[h] et piam mentem.

BII13: de pauperibus divitibus vel senibus

Neque[i] dives conversionem suam differat[j] pro sollicitudine <N442, f. 14rb> saeculari, dum cogitat, quomodo[k] dispenset abundantiam frugum. Neque dicat intra[l] semetipsum: Quid faciam? Ubi recondam[m]

---

210 l ei *fehlt VD38* | m veritatis et] veritatis *korr. aus* veritatis et *SG670* **211** n exerceri *korr. aus* exerciri *Bcan4* **213** o temporis *korr. aus* tempore *O83* | p confessionis *korr. aus* conversionis *SG670;* conversionis *korr. aus* conversationis *P102* **214** q firmitatem *I83; Bcan4* **217** r quis *V630; I83; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* | s *interlinear* cognita *VD38* | t agnite *Bcan4* | u veritatis *korr. aus* veritatis praedica *SG670* **219** v stam **220** w momento *korr. aus* momenta *Bcan4* **221** x desierium | y capit *SG670;* **222** z *am Rande* z *V630* **223** a dissimilet *P102* | b ne *BII13* **227** c seculari *korr. aus speculari BII13* | d multi *korr. aus multa P102* **229** e que *Bcan4* | f con *P102* **231** g animam *BII13* | h *am Rande* pium iustum *VD38* **234** i *am Rande* ineptum *VD38* | j dififerat *P102* **236** k quomo *I83* **237** l infra *Bcan4* | m recordam *P102*

fructus meos? Neque dicat animae suae: Habes multa[n] bona reposita in annos multos, epulare[o] et laetare. Nam dicetur[p] ei: Stulte, hac nocte[q] auferetur[r] abs[s] te anima tua, <SG670, p. 10a> et quae parasti, cuius erunt? Itaque[t] festinet[u] ad poenitentiam omnis aetas, omnis sexus <S105, f. 2v> omnisque condicio, ut vitam consequatur[v] aeternam. Iuvenes quidem in eo grati[w] sunt[x], quod in ipso impetu desideriorum[y] cervices suas iugo subiciunt disciplinae. Senes[z] et ipsi laudabiles, quia[a] multi temporis consuetudinem[b], <VD38, f. 20va> in qua male praeventi sunt, pro dei timore commutant. Nemo ergo differat, nemo cunctetur[c] [d]. <BII13, f. 19rb> Quae enim causa cunctandi[e] est ad bene agendum? Animus male sibi conscius, dum videtur[f] sibi[g] nullam poenam pati, credit, quia non iudicet deus, cum abuti[h] patientia[i] dei[j] <Bcan4, f. 31v> et non intellegere[k] parcentis[l] benignitatem iam sit[m] magna damnatio. <I83, f. 22vb> Unde scriptum est: Maledictus omnis, qui opus dei neglegenter agit[n] [o]. Quapropter[p] pastoralis ordinis est infatigabiliter <SG670, p. 10b> revocare[q], quicquid ad correctionem[r] populorum, immo magis filiorum spiritalium, quantum est[s] fas, intellegere, cognoverit

---

238 n multa bona *korr. aus* multa *BII13* **239** o aepulare *korr. aus* aepule *Bcan4* **240** p dicitur *I83; VD38; SG670; Bcan4; P102; BII13;* | q note | r auferetur *korr. aus* aufertur *N442;* auferetur *I83; SG670; Bcan4; P102; BII13; S105;* aufetur *VD38* s a *SG670;;* abs *korr. aus* a *Bcan4* **242** t *am Rande* z *V630* | u festinet *korr. aus* festine *N442* **244** v consequantur *SG670* **245** w *interlinear* accepti *VD38* | x sint *korr. aus* sunt *V630; N442* | y desideriorum *korr. aus* desidesideriorum *SG670* **246** z Senes *korr. aus* Sanes *V630* **247** a qui *P102; BII13* | b consuetudine *P102* **250** c *interlinear* dubitet *VD38* | d cunctetur *korr. aus* conctetur *V630* **251** e *interlinear* dubitandi *VD38* **252** f videtur sibi] videt se *SG670;* | g si *Bcan4* **253** h abutitur *SG670;* | i patientiam *I83; VD38; Bcan4* **254** j dei *fehlt P102; BII13* | k intellegit *SG670;* | l patientis *SG670;* **255** m misit *VD38;* fit *SG670* **257** n *am Rande* operatur *VD38* | o ait *O93* | p Quapropter *korr. aus* Quipropter *P102* **258** q revocare *korr. aus* revocaret *Bcan4* **259** r correptionem *Bcan4; P102* **260** s est fas] fas est *BII13*

251–255 Animus…damnatio] Prosp. Aquit. sent. 138. **256–257** Maledictus…agit] Ier. XLVIII. 10. **257–265** Quapropter…tractatu] Turon. provinc. episc. ep. ad pleb. missa post syn. II. Turon. a. 567. (Mansi 9, 808).

pertinere, et non, quod absit, cum suo periculo alienae spei, per solam <E97, f. 13rb> neglegentiam facere detrimentum, sed quod ad[t] generalis salutis[u] exspectat[v] [w] compendium[x], salubri necesse est providere tractatu.

Bcan4: L
P102; BII13: L Quod parum sit homini religioso[y] non exercere inimicitias aliorum male loquendo nisi eas studeat extinguere[z] bene loquendo

[H. 50] Homini[a] [b] religioso[c] [d] parum[e] esse debet inimicitias aliorum non exercere vel augere[f] male loquendo, nisi eas[g] etiam[h] exstinguere bene loquendo studuerit. Ecce oris nostri bucinam[i] ad aures omnium personamus, neque se deinceps <VD38, f. 20vb> excusabit[j] non monitum, qui[k] [l], quicquid[m] sequi debeat, tam[n] verbis quam litteris edocetur.

I83: De his qui in patrem peccant
Bcan4: LI De his qui in patrem peccant
P102; BII13: LI[o] Qualis maledictio eis inmineat qui in patres peccant[p]
S105: De patrum iniuria

[H. 51] Qualis[q] autem condemnatio et qualis[r] imminet[s] maledictio eis, qui in patres peccant, divina nos docet scriptura. <O93, f. 1vb> <SG670, p. 11a> Si enim

---

263 t ad *korr. aus* a *N442;* a *Bcan4* | u sautis **264** v *interlinear* respicit *VD38* | w spectat *V630; VD38; E97; P102; BII13* | x *am Rande* lucrum remunerationem utilitatem *VD38* **267** y religiosi *P102* **268** z extinguere *fehlt P102* **270** a *am Rande* Nota *V630; am Rande drei Punkte N442* | b Homii | c religioso *korr. aus* regio *V630;* religioso *korr. aus* regioso *SG670* | d religioso parum esse debet inimicitias aliorum non exercere *korr. aus* religioso *E97* | e parum *korr. aus* patrum **271** f augere *korr. aus* agere **272** g eos *Bcan4* | h etiam *korr. aus* etam *P102* **273** i bucina *V630; N442; I83; SG670; Bcan4; E97; S105* **275** j excusant | k qui *fehlt V630; I83; VD38; Bcan4; P102; BII13* | l qui quicquid] quicquid *korr. aus* qui quid | m quid *SG670;* quod *E97* **276** n tam *fehlt BII13* **279** o LI *fehlt P102* **280** p peccant *korr. aus* peccat *P102* **282** q *am Rande* Nota *V630* | r *am Rande* z *V630* s *interlinear* instat *VD38*

270–273 Homini…studuerit] Prosp. Aquit. sent. 179. Cf. Calist. 6. **273–276** Ecce…edocetur] Turon. episc. ep. cit. **282–293** Qualis…sunt] Confess. rect. fid. Iustin, adv. III cap. (Mansi 9, 570).

---

283 eis] his CT_{11} | divina…docet] docet nos divina CT_{11}

Cham filius Noe, cum vidisset[t] nudum suum patrem, quoniam non cooperuit[u] <BII13, f. 19va> patris corporalem[v] nuditatem, sed egressus nuntiavit eam[w] [x] fratribus, et illi vestimento <V630, f. 13va> eam cooperuerunt[y], ipse quidem Cham et illi, qui ex <I83, f. 23ra> eo nati sunt, sub maledictione[z] facti sunt, qui autem cooperuerunt, magnam benedictionem meruerunt. Multo magis isti[a] maiore[b] et ampliore condemnatione[c] digni sunt, <S105, f. 3r> qui patribus[d] obviare[e] [f] aut contra eos insurgere nituntur aut[g] iniuriam[h] vel contumeliam eis inferre moliuntur[i], quoniam, qui his[j] resistit, deo resistit, et qui eis iniuriam vel contumeliam facit[k], deo, cuius legatione funguntur[l], facit[m]. Expavit caelum super hoc et horruit amplius vehementer, dicit dominus. O intolerabilem malignitatem, <N442, f. 14va> o linguam[n] loquentem[o] iniquitatem contra deum et mentem <VD38, f. 21ra> in altitudinem[p] cornu extollentem! <SG670, p. 11b> Et iterum: Impone, homo, tuae linguae ostium et seram. Cessa cornu in altitudinem extollens et loquens

---

285 t vidsset **286** u cooperuerit *SG670;* **287** v corporalis *V630* w eum *V630* | x eam fratribus] fratribus eam *E97* **289** y cooperuerunt ipse quidem Cham et illi qui ex eo nati sunt sub maledictione facti sunt Qui autem cooperuerunt] cooperuerunt ipse quidem Cham et illi qui ex eo nati sunt sub maledicto facti sunt Qui autem cooperuerunt *korr. aus* cooperuerunt *V630* **290** z maledicto *V630; E97* **292** a isti *korr. aus* isto *O93;* iusti | b maiore et ampliore] maiori et ampliori *SG670;* **293** c condempnatione *korr. aus condemptione V630; condempnationem korr. aus condempnationem I83* | d patribus *korr. aus* tribus *VD38* **294** e *am Rande* contradicere *VD38* | f obiurgare *korr. aus* obviare *V630* | g aut] aut qui *SG670;* **295** h iniuriam vel contumeliam eis inferre moliuntur quoniam qui his resistit deo resistit et qui eis *fehlt SG670;* | i *am Rande* praeparantur *VD38* **296** j iis *E97* **297** k facit *fehlt SG670;* **298** l Implent | m faciunt *korr. aus facit SG670* **300** n lingua *Bcan4* | o loquentem iniquitatem *korr. aus* loquentem *Bcan4* **302** p altitudine *N442*

293–298 qui … facit] sec. Ben. II. 99. III. 390. (conc. Aquisgr. a. 836. C. III. c. 7. et II Cor. V. 20). **298–302** Expavit … extollentem] collat. V. conc. II. Constant. (Mansi 9, 332). Cf. supr. 37. **302–304** SG670 … seram] Ecclesiastic. XXVIII. 28. **304–305** Cessa … iniquitatem] Ps. LXXIV. 6.

---

285 nudum … suum] suum nudum CT_{11} **288** vestimento … eam] eam vestimento BS_2 **291** magnam] *fehlt* CT_{11} **295** vel] aut CT_{11}

iniquitatem[q] adversus deum et proximum suum[r]. Quousque insultas[s] [t] patienti Christo et fratribus?

Bcan4: LII

P102; BII13: LII Insinuatio eorum quae princeps apostolorum familiarius docuit atque[u] publiciter[v]

[H. 52] Haec[w] nos[x] familiarius docebat et haec[y] nobis[z] publiciter[a] praedictus magister et instructor atque ordinator noster princeps apostolorum Petrus in ecclesia praedicabat exemplum dans, ut et nos similiter faciamus.

S105: Non detrahendum

Humiliamini, inquit, in conspectu domini, et exaltabit vos[b]. Nolite detrahere alterutrum, quoniam, qui detrahit fratri, aut, qui <BII13, f. 19vb> iudicat fratrem suum, detrahit legi et iudicat legem. Qui[c] autem iudicat legem non est factor legis, sed iudex, <I83, f. f23rb> unus est enim legislator[d] [e] et iudex, qui potest perdere et liberare. Tu autem quis es, qui iudicas[f] proximum? <E97, f. 13va> Non oportet[g], praecepit[h], nos iudicare in[i] <SG670, p. 12a> invicem, sed magis auxilium[j] ferre.

BII13: ut non iudicemus in invicem

Vae erit, inquit, his[k] [l], qui fratres tribulant, et eis, qui eos persequuntur. Vos autem, quanto[m] amplius tribulamini, tanto[n] purgatiores[o] atque beatiores

---

305 q iniquitatem adversus deum] adversus deum iniquitatem *V630; E97* | r tuum *V630; SG670; Bcan4; E97;* tium **306** s *am Rande* irrides *VD38* | t insultans *I83; Bcan4* **309** u atque] et quae *BII13* | v publiciter *korr. aus publeciter BII13* **310** w *am Rande* z *V630* | x nos *fehlt I83* | y haec] hęc *korr. aus* hęc nobis z nobis publiciter] publiciter nobis *N442; I83; VD38; Bcan4; P102; BII13; S105;* publice nobis *SG670* **311** a publice *korr. aus* publiciter *V630; SG670* **317** b ios **319** c Qu **321** d *am Rande* dator *VD38* | e legislitor **323** f iidicas | g oportet] oportet non *korr. aus* oportet *V630;* oportere *E97; P102; BII13* **324** h praecepit *fehlt SG670;* | i in *fehlt V630; N442* **325** j auxilum **327** k iis *E97* | l his, qui fratres tribulant *fehlt SG670;*his, qui fratres tribulant, et *fehlt* **328** m quanto *korr. aus* quanti *V630* **329** n tanta *N442* | o purgatiores *korr. aus* purgationes *Bcan4*

313–317 exemplum…vos] Ioh. XIII. 15. **317–323** Nolite…proximum] Iac. IV. 11—14. **327–336** Vae…caelo] cf. Alex. 10, Fel. I. pp. 6.

efficiemini[p], si tamen ipsa tribulatio <VD38, f. 21rb> patienter fuerit supportata. Quod[q] etiam ipse nos[r] [s] dominus docuit: Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Et idem: Beati eritis, cum vos oderint homines et persecuti vos fuerint et eiecerint nomen vestrum tamquam malum. Gaudete in[t] illa die et exultate, quoniam merces vestra multa est in caelo. <Bcan4, f. 32r> Unde et[u] ipse ait: Diliges[v] dominum deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex totis viribus <S105, f. 3v> tuis, et proximum tuum sicut te ipsum. Non enim, inquit, diligit recte deum, qui fratrem insequitur, nec diligit proximum, qui ei detrahit, vel[w] qui illum accusat, quia, quod sibi quis <SG670, p. 12b> fieri non vult, hoc alteri nullatenus facere debet. Discite, filii[x] mei, inquit, sapientiam et tenetote[y] fidem rectam et amplectimini[z] caritatem, ut non excidatis. Data est enim vobis[a] a domino potestas et virtus ab altissimo, qui interrogabit[b] <V630, f. 13vb> opera vestra et cogitationes <BII13, f. 20ra> scrutabitur[c] vestras. Qui autem custodierint[d] iustitiam, <I83, f. 23va> iuste iudicabuntur et, qui crediderint iusta, invenient[e], quid respondeant. Semper cavetote[f] praecepit, ne[g] aliquando peccato <VD38, f. 21va> consentiamus et praetermittamus praecepta dei nostri.

Bcan4: LIII

---

330 p efficiamini **331** q Quod *korr. aus* Quo *I83* | r nos *fehlt VD38; P102; BII13* | s nos dominus *korr. aus* dominus nos *I83* **335** t in illa die *fehlt V630* **337** u et *fehlt P102; BII13* | v *am Rande* Nota *O93* **342** w vel *korr. aus* quel **344** x filii mei inquit] inquit filii mei *V630; E97* **345** y tenetote] tenete totam *korr. aus* tene totam *N442;* tenete totam *I83; VD38; SG670; Bcan4; P102; BII13;;* tenete *E97* | z amplectamini *korr. aus* amplectimini *BII13* **346** a vobis *korr. aus* nobis **347** b interrobit **349** c *am Rande* investigabitur *VD38* | d custodierit *O93; Bcan4* **351** e invenient *korr. aus* inveni *N442;* invenient quid respondeant] invenient ab eo Qui *korr. aus* invenient Qui *SG670;* invenient Qui | f cavetote] cavetote que *korr. aus* cavetote *V630;* cavetote] cave quod te *VD38; P102; cavere SG670; E97;* cavete quod *BII13;* cavete *korr. aus* cavetote **352** g ne *korr. aus* nec *SG670;* nec

---

332–333 Beati… iustitiam] Matth. V. 10. **333–336** Et… caelo] Luc. VI. 22. 23. **337–340** Diliges… ipsum] Marc. XII. 30. 31. **342–344** quia… debet] Ben. III. 198. (Tob. IV. 16.) Cf. Fab. 12, Dam. 14. **344–351** Discite… respondeant] sec. Sap. VI. 3.4. 11.

P102; BII13: LIII Ecclesias per congrua et utilia loca faciendas in quibus singuli[h] sacerdotes deo dicati divinis orationibus ponendi sunt

S105: De faciendis ecclesiis et sacerdotum reverentia

[H. 53] Ecclesias[i] [j] per congrua et utilia facite loca, quae[k] divinis precibus sacrare[l] oportet et in singulis sacerdotes divinis[m] orationibus deo dicatos[n] poni, quos ab omnibus venerari oportet et non a[o] quoquam gravari[p].

Bcan4: LIIII praecepta apostolica

P102; BII13: LIIII apostolica[q] praecepta

[H. 54] Semper vitate[r] [s] mala, et pro[t] animabus vestris ne confundamini[u] <SG670, p. 13a> dicere verum. Mendacia[v] fugite et veritatem[w] corde proferte[x], quoniam multos iam supplantavit[y] suspicio. Caritatem semper diligite[z] et fratres adiuvate. Erunt enim, quasi non sint, et peribunt <N442, f. 14vb> viri, qui contradicunt vobis. Unde et[a] dominus ait: Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit, et qui me spernit, spernit[b] eum, qui me misit. Et idem: Qui enim non est adversum vos, pro vobis est. Quisquis[c] enim potum dederit <E97, f. 13vb> vobis calicem aquae in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis, non perdet mercedem[d] suam. Et qui scandalizaverit unum ex[e] pusillis[f] credentibus in me, bonum est[g] enim[h] magis, si circumdaretur mola

---

356 h singulis *korr. aus singuli BII13* **359** i *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* | j Ecclesias *korr. aus* Ecclesia *I83* **360** k quas *E97* | l sacrari *SG670; E97;* **361** m divinis *korr. aus* divini *Bcan4* | n *am Rande* consecratos *VD38* **362** o *am Rande* ab aliquo *VD38* **363** p *am Rande* affligi *VD38* **365** q apostolica praecepta] Precepta apostolica *BII13* **366** r *am Rande* prohibete *VD38* | s vitet *P102* | t per *VD38* **367** u *am Rande* erubescatis *VD38* **368** v Mendacium *SG670* | w veritate in *I83* | x perferte *SG670* **369** y supplantavit *korr. aus supplicavit V630* **370** z diligite *korr. aus* dilite *SG670* **372** a et *fehlt SG670;* **374** b *am Rande* defricit *VD38* **375** c Quisqus *I83* **378** d mercedem *korr. aus* merdem **379** e de *Bcan4* | f *interlinear* minimis *VD38* **380** g esset *N442* | h ei *N442; E97;* ei *korr. aus* enim *V630; SG670*

366–370 Semper…adiuvate] sec. Ecclesiastic. IV. 23. 24. III. 26. **370–372** Erunt…vobis] Ies. XLI. 11. **372–374** Qui…misit] Luc. X. 16. **374–400** Qui…vos] Marc. IX. 39-49.

---

360 sacrare] sacrari PG_4; DG_{10} **360–362** et…oportet] *fehlt* DG_{10}; DG_{11}

asinaria collo eius et in mare <BII13, f. 20rb> mitteretur.

Et si scandalizaverit <I83, f. 23vb> <VD38, f. 21vb> te manus tua, abscide illam, bonum est[i] <SG670, p. 13b> tibi debilem introire[j] in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam in[k] ignem inexstinguibilem[l], <S105, f. 4r> ubi vermis eorum <S105, f. 4r> non moritur[m], et ignis non exstinguitur[n]. Et si pes tuus te[o] [p] scandalizat, amputa illum, bonum[q] est[r] claudum introire in vitam aeternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inexstinguibilis, ubi vermis eorum non moritur[s], ut[t] supra. Quod si oculus tuus scandalizat te, eice[u] eum[v], bonum est tibi luscum introire in regnum dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, ubi vermis[w] eorum non moritur[x], ut[y] supra. Omnis enim igne[z] salietur et omnis victima salietur. Bonum est sal, quod, si sal insulsum fuerit, in quo illud salietis? Habete in vobis sal et pacem habete inter vos, quia, quisquis <SG670, p. 14a> vestrum recte docuerit et iuste vixerit, <O93, f. 2ra> habebit gloriam[a]. Qui[b] autem secus[c] egerit[d], indubitanter poenam sustinebit, ideo bona agere vos semper oportet, ut bravium[e] vitae[f] aeternae percipiatis. <VD38, f. 22ra> His ergo bene parete[g] sententiis, ne

384 i est tibi] tibi est *E97* **385** j intrare **386** k in *fehlt V630* **387** l inextinguibilem *korr aus* extinguibilem *O93; Bcan4;* extinguibuilem *I83* **388** m morietur *korr. aus* moritur *N442;* morietur *I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* **389** n extinguetur *O93; N442; I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* | o te *fehlt P102* | p te scandalizat] scandalizat te *VD38;* scandalizat te *korr. aus* scandalizat *BII13* **390** q bonum] Bonum tibi *E97* | r est] est tibi *korr. aus* est *V630;* est] est tibi *SG670;* **393** s morietur *korr. aus* moritur *N442;* morietur *I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* | t ut supra] et ignis non extinguitur *V630* **394** u erue *E97* | v illum *Bcan4* **396** w vermes *VD38* | x morietur *korr. aus* moritur *N442;* morietur *VD38; SG670; Bcan4; E97; P102; BII13;* | y ut supra *fehlt O93* **397** z igne *korr. aus* ignis *BII13* **402** a gratiam *SG670;* | b Qui autem] Quia *I83* | c *am Rande* aliter *V630; VD38* | d egert **404** e *am Rande* praemium *VD38* | f aeternae vitae] vitae aeternae *SG670; Bcan4; P102; BII13; S105* **405** g parete *korr. aus* parate *O93;* parate *VD38;* parete *korr. aus* parte *P102;* parere *BII13*

405–410 VD38…audivi] Clem. ep. II.

quis haec praecepta minime credat <V630, f. 14ra> implenda et iudicio dei ignis aeterni[h] tormenta sustineat, quia[i] [j] ecclesiastici[k] operis sacra neglexerit.

Haec[l] igitur, frater <I83, f. 24ra> Iacobe, de ore sancti <Bcan4, f. 32v> Petri iubentis audivi[m].

Bcan4: LV
P102; BII13: LV Quod si quis principis apostolorum Petri praecepta non custodierit integra anathema sit

[H. 55] Si quis[n] haec praecepta non integra <BII13, f. 20va> custodierit, sit[o] anathema usque ad[p] adventum domini nostri Iesu Christi. Haec praecepta a sancto Petro apostolo accepi et tibi, carissime frater, insinuare curavi, ut servare[q] omnia praecipias sine macula. Si quis vero[r] audierit te, utilis erit minister Christi Iesu. Qui autem non audierit te, immo loquentem[s] deum per te, ipse sibi damnationem accipiet[t].

Omnipotens deus, carissime, sua te protectione custodiat, atque ad caelestis remunerationem patriae[u] multiplici animarum fructu perducat. Deus te[v] iterum iterumque incolumem custodiat, reverentissime frater. Amen. <E97, f. 14ra> EXPLICIT[w].

O93, f. 2ra; V630, f. 14ra; N442, f. 14vb; I83, f. 24ra; VD38, f. 22ra; SG670, p. 14b; Bcan4, f. 32v; E97, f. 14ra; P102; BII13, f. 20va; P105, f. 4r

---

407 h aeterni *korr. aus* aeterna **408** i qui *I83; VD38; SG670; Bcan4; E97; BII13;* | j *V630* | k ecclesiastici operis] ecclesiasticis operibus *korr. aus* ecclesiasticis operis *P102* **409** l *am Rande* z *V630* **410** m audivi] audivi quod *P102* **414** n qus **415** o set *I83* | p ad *fehlt VD38; SG670;* **418** q servari *SG670; E97;* **419** r vero *fehlt SG670;* **421** s liquentem **422** t acquiret *I83; SG670; Bcan4;* **424** u patriae] patrię cum *SG670; E97;* **425** v te *fehlt I83* **427** w EXPLICIT *fehlt SG670; P102; BII13;*

416–422 Haec…accipiet] fin. epist. cit. **423–425** Omnipotens…perducat] Greg. M. ep. IX. 121. (2,1028). Cf. Dam. ad Ital. Bonif. II. exempl. prec. **425–426** Deus…frater] Greg. III. ep. ad Bonif. (int. ep. S. Bonif. no. 25. p. 68). Cf. Telesf. 5, Bonif. II. exemp. prec.